

פרשת בא: האם מותר לעבור ליד בית כנסת בדרך לבית כנסת אחר

פתיחה

בפרשת השבוע כותבת התורה על הפסח שקיימו בני ישראל, ושכל שנה בתאריך זה יש לחגוג את חג הפסח, ולדאוג שהמצות לא יתפחו ויחמיצו: "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַמִּצְוֹת לִי בְעֶלְצֶם קַיִם הַזֶּה הוֹצֵאתִי אֶת־צְבָאוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם". מהמילים "ושמרתם את המצות" לומד רבי יאשיה (מכילתא), שכשם שצריך להיזהר שהמצות לא יחמיצו מחמת העובדה שהשתהו בעשייתן, כך יש להיזהר שלא להחמיץ את שאר המצוות, וכאשר אדם נתקל במצווה עליו לקיימה. ובלשון **התורה תמימה** (שם):

"פשוט הדבר דאינו מוציא המלה מצות מפשטה, וראיה שהרי הוא אמר כדרך שאין מחמיצין את המצה, אלא הכוונה היא דכיון דחזינן שמצווה לשמור עיסת המצות של מצווה, כך מצווה לשמור כל המצות שלא תתחמצנה, ואף על פי דגדרי השמירה שונים הם, שבמצה השימור שלא תעשה חמץ ובמצות השימור הוא שלא תדחינה בזמן."

בעקבות דרשת הפסוק המורה שאין לעכב את עשיית המצוות, נעסוק השבוע בשאלה זו, ונבאר מה כוונת האיסור 'להעביר על המצוות'. נראה האם מותר לעבור ליד בית כנסת בדרך לבית כנסת אחר, ואת הסיבה לכך שכאשר מברכים בשבת על הלחם, על המברך לקרב אליו אחד הלחמים.

העברה על המצוות

באלו אופנים נוהג האיסור לעבור על המצוות? האחרונים כתבו שבשלושה מקרים. בשתי מצוות, בשני מקומות ובשני זמנים:

א. **בשתי מצוות:** הגמרא במסכת יומא (לג ע"א) כותבת, שהדישון של המזבח בקודש מתבצע קודם להטבת חמשת הנרות, למרות שבפסוק מופיעות שתי המצוות יחד ומשמע שזמן שווה. בטעם הדבר מנמק ריש לקיש, שכאשר הכהן נכנס לקודש, הוא נתקל תחילה במזבח, על כן אסור לו לעבור על מצווה זו למען מצוות הטבת הנרות.

על בסיס דברי ריש לקיש כתב רבא, שאסור לדלג על הנחת תפילין של יד ולהניח תפילין של ראש. בביאור דבריו כתבו **התוספות** (ד"ה עבורי), שאין הכוונה לסדר ההנחה (דבר נלמד מפסוק), אלא שכאשר אדם מניח את התפילין בתיקו, יקפיד להניח את תפילין של יד על התפילין של ראש, שכאשר יוציא את התפילין לצורך הנחתם יתקל תחילה בתפילין של יד. ובלשונם:

"ומפרש רבינו תם בשם רב האי גאון זצ"ל, דאיירי בשעה שחולץ תפילין ומניח בתיק שלא יעביר אותן של יד ויתנם בתיק תחילה ואחר כך של ראש למעלה, דאם כן כשיבא להניח יפגע בשל ראש תחילה ויצטרך להעביר על המצות משום דשל יד יש להניח תחילה, לפיכך צריך להניח בתיק של ראש תחילה ואחר כך של יד למעלה."

ב. **בשני מקומות:** הגמרא במסכת מנחות (סד ע"ב) כותבת, שכאשר הולכים לקצור את קרבן העומר לבית המקדש, מצווה להביא מהשדות הסמוכים ביותר לבית המקדש. בטעם הדבר מנמקת הגמרא, שכאשר יש אפשרות לקיים את המצווה במקום קרוב ומקיימים אותה במקום רחוק, הרי שעוברים על המצוות.

על בסיס גמרא זו כתב בשו"ת **זכור לאברהם** (או"ח י), שכאשר **המגן אברהם** (צ, כב) פסק שמצווה ללכת לבית כנסת רחוק כדי להרוויח שכר פסיעות¹, הכוונה למקרה בו בתי הכנסת נמצאים בכיוונים שונים, שאז ההולך לבית הכנסת הרחוק אינו חולף בדרכו על פני בית הכנסת הקרוב. אבל אם בתי הכנסת באותו הכיוון, יש להיכנס לבית הכנסת הקרוב כדי לא לעבור על המצוות.

אחרונים רבים בניהם **הלבושי מרדכי** (או"ח כב), **בצל החכמה** (ד, יט) **הרב עובדיה** (יחזק דעת ב, ט), סברו שלא שייך במקרה זה דין של מעבירין על המצוות, וניתן להתפלל בבית הכנסת הרחוק גם אם חולפים על פני הקרוב. בטעם הדבר העלו מספר נימוקים, ביניהם שתפילה בבית כנסת היא רק מעלה, ובמעלה בלבד לא נאמר דין אין מעבירין על המצוות, או שגם ההליכה נחשבת מצווה. ניתן להעלות אפשרות נוספת, שהאיסור להעביר על המצווה חל רק כאשר נפגשים במצווה, ובאחרים לחלוף על פניה לטובת קיומה במיקום אחר. העובר ליד בית כנסת אינו נפגש עם המצווה להתפלל, המתקיימת רק בתוך בית הכנסת ממש, ולכן אין איסור להמשיך לבית כנסת אחר (ואין סתירה מהגמרא בברכות ח ע"ב). ובלשון הרב עובדיה שסיכם את הדברים:

"המורם מכל האמור, שאף מי שיש לו בית כנסת בשכונתו, רשאי ללכת להתפלל בבית כנסת המרוחק מביתו, ואין בזה משום אין מעבירין על המצות, ואדרבה יש לו שכר פסיעות."

ג. **בשני זמנים:** הגמרא במסכת מגילה כותבת, שכאשר ישנה שנה מעוברת, יש לקיים את מצוות הפורים באדר א', כיוון שלא מעבירין על המצוות. אמנם למסקנה הגמרא פוסקת שמקיימים מצוות פורים באדר ב' ממספר טעמים, אך אינה שוללת את הטענה שיש בכך העברה על המצוות, ומכאן שגם דחיית מצווה לזמן אחר נחשבת העברה על המצוות.

על בסיס גמרא זו חידש **האבני נזר** (או"ח תנט), שבשנה בה חלה שבת בין יום כיפור לסוכות, יש להקדים ולבנות את הסוכה לפני שבת, שכן מחמת העובדה שאי אפשר לבנות את הסוכה בשבת, הזמן לפני שבת ואחריה נחשב שונה - והמתמהמה מלבנות את הסוכה קודם השבת מעביר על המצוות.

דאורייתא או דרבנן

כאמור, יש להניח את התפילין בתיק בצורה כזו שכאשר מוציאים את התפילין מהתיק, תפילין של יד תצא תחילה. מה הדין כאשר בטעות הוציא תפילין של ראש? **הנימוקי יוסף** (תפילין ח ע"ב) טען שעליו להניחם לפני תפילין של יד כדי לא להעביר על המצוות. **הרמב"ם ותוספות** חלקו וסברו שעליו להעביר על המצוות ולהניח תפילין של יד קודם, וביאור דבריהם נחלקו:

¹ כפי שהעירו **המהרש"ג** (א, כז) ו**הדברי מליכאל** (ה, יט) דין זה של שכר פסיעות אינו ברור, שהרי המטרה היא להתפלל בבית הכנסת, ולא מסתבר שהארכת הדרך לחינם תוביל לשכר. משום כך פירשו, שדין זה נאמר (לדוגמה) במקרה בו אדם קבע מקום לתפילתו בבית כנסת מסוים, ולאחר זמן בנו בית כנסת אחר קרוב יותר, אם בכל זאת הוא ממשיך ללכת לבית הכנסת הישן בגלל ששם קבע את מקומו, יש שכר לפסיעותיו.

א. **הרדב"ז** (א, תקנט) כתב להוכיח מדבריהם, שהאיסור להעביר על המצוות הוא מדרבנן בלבד, ולכן עדיף לעבור על המצווה ולהניח תפילין של יד, מאשר לעבור על דרשת הגמרא 'וקשרתם לאות על ירך והיו לטטפות בין עיניך', ממנה למדים שיש להניח תפילין של יד לפני תפילין של ראש - והיא דרשה מדאורייתא. ובלשונו:

"ומכל מקום נראה לי בטעמו של דבר, דמאן דשני סדרא (= שמי ששינה את הסדר) עבר אדאורייתא דכתיב וקשרתם והיו לטטפות, והא דאין מעבירין על המצוות מדרבנן היא, ואסמכוה במכילתא מושמרתם את המצוות, קרי ביה את המצוות שלא תמתין לה עד שתחמיץ ותתיישן."

ב. **החיי אדם** (כלל א, יג) חלק וסבר שאיסור 'אין מעבירין' הוא מדאורייתא, והביא ראייה לדבריו **מהתוספות** (יומא לג ע"א ד"ה אין). התוספות התקשו, מדוע צריך פסוק ללמוד ששופכים את הדם על יסוד המזבח המערבי? והרי זהו היסוד עימו נפגש הכהן תחילה ואין מעבירין על המצוות! מוכח שלשיתם 'אין מעבירין' הוא מדאורייתא, שכן אם היה מדרבנן מובן מדוע צריך פסוק.

משום כך לשיטתו צריך לומר, שלמרות שמדובר בדין דאורייתא, בכל זאת פסקו הראשונים שיש להעביר על המצוות ולהניח תפילין של יד לפני של ראש, כיוון שהתורה מורה בפירוש בפסוק שתפילין של יד תמיד קודמים. בטלית לעומת זאת, על אף שיש להניחה לפני התפילין, כיוון שזו רק מעלה, במקרה בו נטל את התפילין לפני הטלית עליו להניחם, ולא להעביר על המצוות.

מצווה קלה מול חמורה

כאמור, האיסור לעבור על המצוות כולל לעבור על מצווה אחת לטובת מצווה אחרת, ולכן במקדש דיחנו את המזבח לפני שהטיבו את הנרות. דנו האחרונים האם במקרה בו מצווה אחת חשובה מחברתה, האם מותר לעבור על המצוות למען המצווה החשובה:

א. **הרדב"ז** (ד, יג) דן באסיר שקיבל חופשה ליום אחד על ידי השר, איזו מצווה עליו לקיים. הרדב"ז נקט, שלמרות שמעיקר הדין יש עדיפות למצווה גדולה וחשובה על מצווה פחות חשובה, ואין בכך דין מעבירים על המצוות, כיוון שאי אפשר לדעת איזו מצווה נחשבת חשובה וגדולה יותר - לכן עליו לקיים את המצווה הראשונה שיש באפשרותו.

למרות שלכאורה, יש להעביר על מצווה מדרבנן כדי לקיים מצווה מדאורייתא שהרי היא יותר חשובה (וכן כתב **השד"ח** (מערכת יום כיפור סימן א') בדעת הרדב"ז), בפועל נראה מדבריו שאין להעביר על שום מצווה כדי לקיים מצווה אחרת, וייתכן שבחלק מהמקרים על מצווה מדרבנן מקבלים שכר גדול יותר ממצווה מדאורייתא, ולכן אין לעשות שיקולים מעין אלו. ובלשונו:

"מה שראוי לסמוך עליו הוא דאנן קיימא לן דאין מעבירין על המצוות, ואין חולק בזה כלל. הלכך המצווה הראשונה שתבוא לידו שאי אפשר לעשותה והוא חבוש בבית האסורים קודמת, ואין משגיחין אם המצווה שפגעה בו תחלה היא קלה או חמורה שאי אתה יודע מתן שכרן של מצוות, וזה פשוט מאד אצלי."

ב. **החכם צבי** (ס' קו) חלק וסבר, שמצווה חשובה נדחית מפני מצווה פחות חשובה. לראייה, הגמרא במסכת מנחות (מט ע"א) דנה איזה קרבן עדיף שהציבור יקריב במקרה בו יש רק קרבן אחד, מוסף היום או תמיד של שחר של המחרת. למסקנה היא כותבת שההלכה תלויה בשאלה האם תדיר עדיף (תמיד) או מקודש עדיף (מוסף). לדעת הרדב"ז קשה, שהרי וודאי שיש להקריב את קרבן המוסף, שכן גם אם התמיד עדיף בגלל שהוא תדיר, הוא יוקרב רק למחרת ואין מעבירין על המצוות (ועיין הערה²).

גם **החיי אדם** (א, no) הסכים למסקנה שיש לבחור במצווה החמורה, אך מטעם אחר. הוא טען שדין אין מעבירין על המצוות נוהג רק במקרה בו בסוף יקיימו את שתי המצוות, כמו במקרה של כהן ההולך לדשן את המזבח ולהטיב את הנרות, שבסוף יקיים את שתי המצוות. לעומת זאת במקרה בו יש רק אפשרות לקיים מצווה אחת, אין בבחירת המצווה הרחוקה העברה על המצוות.

לחם משנה

מקרה נוסף בו סברתו של החיי אדם באה לידי ביטוי, הוא בברכה על הלחם בשבת. כפי שראינו בעבר (בשלח שנה ב'), **השולחן ערוך והרמ"א** (רעד, א) פסקו שכאשר מברכים על הלחם משנה בשבת, יש לבצוע כיכר אחת מהשתיים. **הגר"א** חלק וסבר, שיש לבצוע את שתי החלות. לדעת השולחן ערוך והרמ"א, איזו משתי הכיכרות יש לחתוך?

א. **השולחן ערוך** כתב, שתמיד יש לחתוך את הכיכר התחתונה. ב. **הרמ"א** כתב על פי הקבלה, שבסעודת היום יש לחתוך את הכיכר העליונה. ג. **הב"ח** הקשה על דבריהם, והרי כאשר האדם ניגש לבצוע את לחם המשנה, הוא נפגש קודם עם החלה העליונה, וכאשר הוא לוקח את החלה התחתונה נמצא שהוא עובר על המצוות. משום כך פסק שיש לברך תמיד על החלה העליונה.

כיצד יישבו השולחן ערוך והרמ"א קושיה זו? א. **הט"ז** (שם, א) כתב שעל המברך לקרב אליו מעט את הכיכר התחתונה, וכך הכיכר העליונה אינה קרובה יותר, וממילא אין כאן העברה על המצוות. ב. **המגן אברהם** (שם) הציג, שלפני הברכה ישימו את הכיכר התחתונה על העליונה, ורק בשעת הברכה יניחו אותה חזרה למטה.

ערוך השולחן (שם, ו) בפתרון דומה לדברי החיי אדם טען, שאין כאן כלל את האיסור לא מעבירים על המצוות. העברה על המצוות מתקיימת כאשר רוצים לקיים שתי מצוות, אך כאשר רוצים לקיים מצווה אחת, כמו במקרה הזה שרצון המברך הוא לבצוע על הכיכר התחתונה, נמצא שכלל אין מצווה בכיכר העליונה, וממילא אין כאן כלל לא מעבירים על המצוות (וניתן לדחות).

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שעוד אנשים יקראו³...

² **החכם צבי** כמו אחרונים רבים נוספים ובניהם **החיי אדם** ו**הרב אשר וייס**, הבינו שהרדב"ז סובר שתמיד יש להקדים את המצווה הקלה לחמורה, ולכן קשה על הרדב"ז מהגמרא במנחות. אולם לא זו טענת הרדב"ז, טענתו שיש להקדים מצווה קלה לחמורה רק בגלל "שאי אתה יודע שכרן של מצוות". לכן כאשר דנים בקרבן ציבור, שם לא שייכים דיני מתן שכר על מצוות, וודאי שיש לדון ולהכריע איזו מצווה עדיפה.

³ **מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן:** tora2338@gmail.com